

מראי מקומות - מכות ב'

דהאי פסידא "לא בריא היזיקא, וגרמא בעלמא הוא, דמי יימר דיהבו לי' מתנות כהונה, דהא טובת הנאה לבעלים, וכו'". (ג) "דכיון דלא מקיימינן בהו הזמה במאי דהוה עיקר סהדותיהו, דפסולי דבן גרושה ובן חלוצה לא מקיימינן לה בהא, דלא מקיימינן הזמה לחצאין".

(ה) **או בן חלוצה - כ' הרמב"ן** דחלוצה לאו דוקא, דכל האיסור חלוצה לכהנים מדרבנן הוא, ואיך שייך מלקות משום כאשר זמם אם כל האיסור אינו אלא מדרבנן. וע' **בערוך לנר** שהביא כן מהריטב"א, והוא כ' ד"ל דלא כדבריהם, אלא ד"כיון דעכ"פ עתה לפי מה שפסלו רבנן חלוצה לכהן רצו לפוסלו ולהזיקו, שפיר לקי מן התורה, דמה לי אם רצו להפסידו ממון שיש בו דין הזמה, או אם רצו להפסידו יחוסו, וכו'".

(ו) **אין אומרים יעשה זה בן גרושה - כ' הריטב"א** דמש"כ "זה" בלשון יחיד (אף דלגבי ב' עדים משתעי), היינו משום קרא דכתיב ועשיתם "לו" כאשר זמם.

(ז) **אין אומרים יעשה זה בן גרושה, וכו' - ע' מה** שהביא הריטב"א מה שפרש"י דמיירי דהעדים כהנים, דאם לא הי' כהן ודאי לא הי' שייך אצלו פסול בן גרושה בכלל, וא"כ, דין זה דאין אומרים וכו', רק נוגע בכהנים. אולם הריטב"א הביא **מתוס'** דפירשו דאפי' בישראל שייך, דהי' שייך לומר שיפסל אשה בביאתו כאילו הוא חלל בן גרושה, אלא לוקה את הארבעים.

(ח) **אלא לוקה ארבעים - ע' בתומים (סי' ל"ח,** עמ' פה:: בדפוס רגיל) שהק' דלכא' אין שייך דין כאשר זמם לזה, דממ"נ, אם לא נגמר הדין עדיין, הא קיי"ל דאין עדים נעשים זוממין עד שנגמר הדין על פיהם. ואם כבר נגמר הדין, א"כ הרי כבר נעשה הדין ג"כ, דהא פסקו ב"ד דחלל הוא, ולכא' זהו ה"מעשה" שעושים לו ב"ד, וא"כ נמצא שיש כאן חסרון דכאשר זמם ולא כאשר עשה,

(א) **מעידין אנו באיש פלוני, וכו' - ע' בקובץ ביאורים (ב')** שהוכיח מכאן דעדות בן גרושה צריך להיות עדות גמורה, דאל"ה ודאי לא הי' שייך כל הדין כאשר זמם (וע"ע **בחי' הגר"ח** [סטנסילס, ש"ד] בענין אם פסק על בן גרושה צריך גמר דין, או דאין בזה תורת גמר דין, אלא כיון שקיבלו העדות, שוב הוי רק הוראת איסור והיתר).

(ב) **שהוא בן גרושה - פרש"י,** בפנינו נתגרשה אמו קודם שנולד, והרי הוא חלל ופסול. ופי' **התוס' יו"ט,** דאין כוונתו לומר דקודם שנולד נתגרשה, דזה לא מהני כלל, אלא קודם שהולידו אביו, דהיינו שעת הריון (וע' **רש"י**).

(ג) **שהוא בן גרושה - ע' בשיח יצחק,** שהעיר דלכא' העדים יכולים לטעון שלא היתה כוונתם לפסול כהונה, אלא אדרבה, העידו כן כדי להתירו לגרושה וכו', וא"כ לכא' שוב הוי עדות שא"א יכול להזימה, ובאמת אינו עדות בכלל. וכ' דמיירי שרק פסלו מספק, דאז יש לו רק החומרות ולא הקולות, וא"כ אינו יכול לטעון שהיתה כוונתו להתירו. ובזה כ' לפרש לשון רש"י "והרי הוא חלל ופסול", דלכא' מיותר הוא, ולהנ"ל א"ש, דהעיקר הוא מה שפסלוהו, ובאמת לא

התירוהו לכלום [ויש לע' אם יש ליישב באו"א, דהיינו, דא"י דומה לענינים אחרים, דהעדות גורם ב' דינים שונים, כגון חיוב מיתה והפסד כתובה. אלא כאן, י"ל דההיתר לגרושה בא מחמת הפסול גופא, וא"כ, אולי אין העדים יכולים לטעון שבאו להעיד רק להתירו לגרושה, וע"ע לקמן מה שהבאנו מהגר"ח לחלק בין איסור חלל לשאר איסורי יחוס לענין זה, ולדבריו, אפי' אם הי' שייך ליישב קו' השיח יצחק לענין פסול חללות, מ"מ יהי' עדיין קו' משאר פסולי יוחסין].

(ד) **שהוא בן גרשה או בן חלוצה - כ' הריטב"א** דמה דנקט פסול יוחסין זה (ולא ממזר, וכו'), היינו כדי לחדש דאינו מקיים בהם דין הזמה כלל, דהיינו דאע"פ דהיו רוצין להפסידו מאכילת תרומה ומשאר מתנות כהונה, מ"מ אין הזוממין משלמין. ומה דבאמת אינן משלמים בשביל המתנות כהונה, כ' הריטב"א ג' טעמים - א) לפי דהוי דבר שאין לו קצבה, ומסתמא לא אמר התורה ועשיתם לו כאשר זמם אלא בדבר שיש לו קצבה, (ב)

גרושה וכדו' יהי' צריך לדעת התשובות להחקירות (וע"ע במאירי דין בכלל אם צריכין דרישות וחקירות לעדות בן גרושה, דהא לא מצינו דין דרישה וחקירה אלא לענין דיני נפשות. והביא מחכמי הדורות דבאמת אין עדות בן גרושה צריך דרישות וחקירות, ומה דשייך כאן דין הזמה, הוא היכא דהעד אמר מעצמו דביום פלוני הי', אבל באמת לא הי' צריך לומר כן).

(י) **חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה - ע' בתוס' דכ' דזהו בין אם מחייבים הבעל או לא, דאפי' אם לא חייבו אלא האשה, מ"מ אין נענשין אלא בחנק. אולם כ' רש"י דהם משכימין למיתה שחייבו את הבעל, ודייק בשיעורי ר' שמואל (נ"א) מזה דס"ל לרש"י דהיכא דלא חייבו להבעל, דינם בשריפה (והובא שם דכן דייק הריטב"א והתוס' יו"ט, וכן מדוייקים דברי רש"י בסנהדרין [צ. ד"ה לאחיו]). ובשר"ש (נ"ב) העיר דלפי תוס' מהיכן נדונו בחנק, הרי לא היו זוממין כלל לענוש חנק לשום אדם. ומעיקרא צידד דאה"נ, מה שדינם לחנק הוא רק משום דחנק הוא הקל שבמיתות, וכיון שדינם במיתה, ואין יכולים ליענש בענוש שריפה, ממילא נענשו בחנק. אולם הק' ע"ז, דלפי ר"ש דס"ל דהרג קל מכולן, נמצא דצריכים ליהרג בהרג, וזו לא שמענו. ולכן פירש באו"א, דבעבירת זנות דבת כהן איכלל נמי עבירת זנות דאשת איש דעלמא, אלא דהחמירה התורה עליה עוד לחייבה בשריפה, וא"כ כשנגמר דינה לשריפה משום זנות דבת כהן, הרי יש בכלל הגמ"ד מי דין מיתת חנק דאשת איש, רק דנוסף בו גם דין שריפה דבת כהן, ולכן השתא דגלי קרא דליכא דין כאשר זמם על החיוב שריפה דידה, שפיר מתחייבין עכ"פ בחנק שרצה לחייבה מתורת אשת איש דעלמא. אולם הק' גם ע"ז, למ"ד מותרת לדבר החמור אינו מותרת לדבר הקל, הרי נמצא דלא נתחייבה חנק כלל, והניח בקו'.**

(יא) **חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה - ע' מה שהק' השו"ת בית יצחק (ר' יצחק יהודה שמעלקיש, יו"ד א', מ'), דלכאור' אין שייך האי דינא דזוממי בת כהן ובוועלה (עכ"פ לשי' רש"י לעיל, דצריך שיהיו שניהם חייבים), שהרי**

ולמה לוקין. וכ' להוכיח מזה כשי' הרמב"ם (עדות כ', ב') דלא אמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה אלא בהריגה, אבל במלקות לא אמרי' כן, אלא לוקה משום לא תענה, אע"פ שכבר נעשה המעשה (וכע"ז ע' בשו"ת רעק"א סי' קע"ו). וכ' הערוך לנר לתרץ באו"א, דמה דאמרי' כאשר זמם ולא כאשר עשה, כל זה הוא רק שיש מעשה אח"כ לעשות, אז אמרי' דאין נענשים אא"כ הוי רק זמם ולא עשה, אבל היכא דמיד עם הגמר הדין נעשה הכל, אז אי"ז נכלל בהמיעוט דכאשר זמם ולא כאשר עשה, ולכן שפיר נענשו אע"פ דכבר נעשה בן גרושה.

(ט) **אלא לוקה ארבעים - הק' תוס', הא הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, כיון דלא מקיימין בהו כאשר זמם, וא"כ למה נאמנים בעדותן כלל לעשותו בן גרושה. ותי' א) דכיון דלוקין, זה חשיב לכאשר זמם, כיון שנענש, ולכן שפיר הוי ההוא עדות נחשב לעדות שאתה יכול להזימה. ב) דגבי עדות בן גרושה לא חיישינן כלל שיהי' העדות יכול להזימה, דמה דנפקא לן דצריכין להיות עדות שאתה יכול להזימה, נלמד מכאשר זמם, ולא אמרי' גבי עדות בן גרושה כאשר זמם, ולכן שפיר מועיל העדות אפי' אם אינו יכול להזימה. וכ' הנודע ביהודה (קמא, אה"ע ע"ב, בסתירה היתר הראשון, ד"ה והנה ריש) דלפי תי' ב' של תוס' יצא דאם העדים אומרים שאינם יודעים בחקירות, אעפ"כ העדות כשר, לפי שכל מה שאנו אומרים דהחקירות מעכבות הוא משום דצריך להיות העדות יכול להזימה, ולפי תוס' אין עדות בן גרושה צריך להיות יכול להזימה (ומה דשייך הזמה בכלל, אף לענין מלקות, צ"ל דאמר העד מעצמו באיזה זמן ובאיזה מקום הי', וכמש"כ המאירי שהבאנו לקמן). אולם ע' בבית הלוי (ג', ו', באות א' ענף ב') דחולק ע"ז, וס"ל דמה דאמרי' דהחקירות מעכבות משום דצריך להיות יכול להזימה, אין הביאור דזהו השעם למה מעכב מה שאומר איני יודע דהחקירות, אלא הסברא דיכול להזימן הוא רק גילוי דבמה דכתיב ודרשת וחקרת לעכב הוא, ותנאי הוא בעצם קבלת העדות, דאינו נחשב עדות אם אומר אינו יודע להחקירות, וא"כ ודאי אפי' בעדות בן**

המלקות הם משום לא תענה, וכמו כל לאו שבתורה, אלא דגילה לנו התורה דאע"פ דבעלמא לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, מ"מ כאן לוקין עליו, או דלמא דלעולם ליכא מלקות משום לא תענה, שהרי אין בו מעשה הוא, אלא שמחדש התורה חיוב מלקות מסויים במקום כאשר זמם היכא דאין שייך לקיים בה הדין כאשר זמם כפשוטו. וע' בשר"ש (אות פ"א) דביאר דלכא' זה תלוי במח' שהביא המאירי כאן, דהביא שיש מי שמפקפקין לומר דאף בכל עדי הזמה אין צריכין התראה, מ"מ כאן צריכין התראה, והמאירי חולק עליהן, משום דסכ"ס המלקות בשביל כאשר זמם הוא. וביאר ר' שמואל דהיש מפקפקין לומר דצריך התראה ס"ל דהמלקות כאן הם משום לא תענה, ולכן צריך התראה כשאר לאוין, והמאירי ס"ל דהמלקות באין משום כאשר זמם, ולכן הוי כאשר עדי הזמה דאין צריכין התראה.

(יד) **ואין משלמין את הכופר- ע' ברמב"ן על המשנה, שהק' אהא דלא הביא המשנה הא דכופר, וכ' דמתני' לא הביא אלא הני דלוקין, ובהא דכופר אין לוקה. והק' דא"כ לכא' הו"ל עדות כופר עדות שאי אתה יכול להזימה, ואיך מעידים בכלל. ות' "לאו מילתא היא, דכיון דכופר כפרה ועיקר חיובי' בידי שמים הוא בדלא יהיב כופרי', אין עדות כאן אלא לשמים, שאינן צריכין לעדותו, ואף הוא דינו מסור לשמים". אולם הביא שהרמב"ם ס"ל דבאמת גם עדי הזמה דכופר לוקין.**

(טו) **אף אין משלמין על פי עצמן- פרש"י, אם הוזמו בדין ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הזמתן, וכו'. והק' התוס' ר"ד (ב"ק ה.) על פרש"י, הרי כבר הזימום עדים, וא"כ איך אח"כ פוטרין עצמן ע"י הודאתן. אלא הוא פי' דמיירי דאחר שהעידו ונגמר דינו לחיוב, הם הזימו עצמן, ואמרו דהעידו שקר, וא"כ אף אם יבאו עדים אח"כ והזימום, הא כבר נפטרו ע"י הודאתם. אולם ע' בשטמ"ק בשם ר' יהונתן (שם), שכ' שאם יודו מעצמן שהעידו שקר אינן נאמנין, ונגמר עדותן כאילו לא הודו. וכן לכא' מסוגיא לקמן (ג.), וע' בתורי"ד שם שכ' לחלק בין עד א' דלקמן**

קיי"ל דאין נהרגין עד שיגמר הדין, וגם קיי"ל דהרגו אין נהרגין. וא"כ, כיון דקיי"ל דאין דנין שנים ביום א', אפי' נואף ונואפת שיש להם ב' מיתות, כדאי' לעיל (מ"ו), א"כ, הא אין שייך לדון על שניהם ויהיו שניהם בחיים. כלומר, אם דנו על האשה ביום א', ונגמר דינה ביום ב', ע"כ צריכים להרוג אותה, דלהמתין א"א, שאסור לענות הדין. וכיון שאין דנים שניהם ביום א', א"כ ע"כ אין גומרין דינו של האיש אלא למחר, וא"כ כבר נהרגה האשה, והוי יש בזה חסרון דכאשר עשה, ונמצא שא"א שיהיו הבועל והנבעלת בחיים כשהוזמו העדים, ע"ש באריכות ביישוב הקו'.

(יב) **לו ולא לזרעו- הק' תוס' דהא שייך במצרי שני, דהא אינו פוסל זרעו, ולכן נפסלו העדים, ות' דהא פוסל אשתו. והק' רעק"א, הא איכא מ"ד דאינו פוסל אשתו, והניח בקו'. וע' במאירי דכ' דאף אם אינו פוסל אשתו, אבל ודאי פוסל אביו, ולכן שפיר שייך לומר לו ולא לאביו. וע"ע בחי' הגר"ח (סטנסילס, ש"ה), דכ' דבשלמא בבן גרושה, אם הי' פסול כחלל, יהי' לו גם הקולות דחלל, שהרי הקולות באו מהפסול גופא, וא"כ אף דאין שייך לעונשו בהקולות, הרי הם באים ממילא מהעונש. אבל בשאר פסולי קהל, הוכיח הגר"ח דאין הקולא בא מהאיסור, אלא דין מיוחד הוא דפסולי קהל מותרים לבוא זה בזה. וא"כ, י"ל דפשוט דאינו נעשה מצרי שני, דא"כ יהי' לו החומרא דמצרי וגם החומרא דכשר, וזהו יותר מכאשר זמם, ומיושב קו' תוס' ממצרי שני בכלל (וע"ש מש"כ ליישב למה תוס' לא ס"ל כן, וסכ"ס קו' רעק"א ק' לדעת תוס'). וע"ע במשנת ר' אהרן (יבמות סי' כ"ד, סוף אות ה'), מש"כ שם ליישב קו' תוס', ע"פ היסוד שיסד שם, דמה שמצרי שלישי מותר, אי"ז משום שיש איזה גריעותא באיסור של מצרי שני, אלא משום שהוא רחוק ב' דורות מהמצרי ראשון. וא"כ, לענין עד זומם, שהעד הוא ה"מצרי ראשון", לא יהי' שייך להכשיר בנו משום דין מצרי שלישי.**

(יג) **דכתיב והצדיקו וכו'- ע' בשיעורי ר' שמואל (א') דחקר בגדר מלקות אלו, האם באמת**

כאיסורין בעלמא לכמה ראשונים, וע"ש מה שהאריך בזה.

טו) ולימרו לי' אי אנת הוה לך מי הוה מיזדבנת, וכו' - הק' בקובץ ביאורים (אות ה' בתו"ד), מהו טענתם, הרי זממו למוכרו בעבד, ומה מהני הא דאית להו ממון. והוכיח מזה דמכאשר זמם למדין שיש להן כל דיני הנדון, וכיון דדינו של נדון הוא דאי אית לי' זוזי אינו נמכר, א"כ אף דעכשיו לית לי' זוזי, מ"מ דינן של העדים הוא ג"כ דאי אית להו זוזי דאינם נמכרין. ומה שהק' הגמ' אח"כ, דאם יש לו ממון ולית להו ממון, דלימרו לי' שהוא אינו נמכר, אף דלכאור' יש להק' שיש להם כל דיני הנדון, צ"ל דכיון דסכ"ס לא נגמר דינם לימכר, א"כ אין מכירה בכלל הגמר דין דצריכין לשלם. משא"כ היכא דאיכא גמר דין למכירה, אז הדין לשלם הוא נכלל בגמר דין דמכירה, דאם ימצאו מעות לשלם, לא יהי' דינם לימכר.

ובין ב' עדים, ע"ש באריכות. וע"ע בקצות (ש"נ, ב') ובנתיבות (שם, א') עוד בזה.

טז) קסבר כופרא כפרה, והני לאו בני כפרה נינהו - פי' בשיעורי ר' שמואל (צ"ד), דאין הביאור דחיובו רק גורם שיהי' לו כפרה, "אלא דהכפרה רשומה בגופו של החיוב, ולהכי לא שייך להטיל זאת על העדים זוממין", דלא שייך אצלם חיוב כפרה. אלא דהק' הריטב"א (בתו"ד), למה פטורין מלשלם משום דכופרא כפרה הוא, הרי כאשר זמם לא בא לכפרה אלא לממונא או לקנסא. וביאר ר' שמואל קושייתו, דנהי דאין שייך לחייבם משום דין רגיל דכאשר זמם, דאין שייך אצלם הכפרה דכופר, אולם יש ג"כ גדר דעדים זוממים דכיון דהי' רוצים להפסידן ממון, א"כ יכול לחייבן מדין כאשר זמם משום זה גרידא, ולכן כאן, לכאור' הי' רוצין להפסידן ממון, ומצד זה יש לחייבם. וע"ז תי' דכיון דאין ממשכנין על חיוב כופר, א"כ אין שייך לכופו לשלם, ואם הנדון הי' יודע בעצמו דהעדים שקרנים הם, א"כ ודאי לא הי' משלם, וא"כ מצד הא דהיו רוצים להפסידו ממון, באמת לא היו רוצין להפסידו [אולם יש לעי' היכא דאינו יודע אם שורו הרג או לא, דאז ודאי הי' משלם הכופר, ויש לעי' בזה].

יז) קסברי כופרא כפרה, וכו' - הק' הרמב"ן, הא גלות ג"כ כפרה הוא, ולכן למה צריך קרא למעט עדים זוממין מחיוב גלות. ותי' דדינו מסור לאדם, דהיינו דאם יצא חוץ לתחום הי' א' הורגו, לכן הול"ל דגם העדים צריכים להיות באותו ספק, ולגבי זה יש מיעוט דהוא ינוס. ותמה בהגהות הגרא"ז מלצר דהא אין להם גואל הדם, וא"כ מה שייך להיות באותו ספק. ותי' בשיעורי ר' שמואל (ע"ח) דכיון דקיי"ל דכל אדם אינו חייב עליו אם הורגו, א"כ י"ל דהול"ל דין זה בזוממין, קמ"ל קרא דהוא ינוס.

יח) כופרא כפרה - ע' בשיעורי ר' שמואל (צ"ח), שהביא מה שהק' השערי ישר (ו', ט') והאבן האזל (נזק"מ ח', י"ג) על שי' הנתיבות והמנ"ח דבעדות איסורין לא שייך דין הזמה, א"כ למ"ל הכא לטעמא דלאו בני כפרה נינהו, תיפוק לן דכיון דלמ"ד כופרא כפרה הו"ל